

Bokredaktör: Gun Berfelt Tel: 08-790 34 80

Etiska vardagsfrågor för kliniskt verksamma

Henri Goldstein, red. **Etik & klinik. Ethiske problemer i danske lægers hverdag.** 172 sidor. Köpenhamn: Munksgaard, 1998. Pris 218 dkr. ISBN 87-16-12090-6.

Recensent: Reet Arnman, överläkare, medicinska kliniken, Länssjukhuset Gävle-Sandviken, Gävle.

I Danmark börjar läkarstudierna med undervisning i filosofi (några år var filosofiundervisningen borta, men den har nu återinförts). Jag vet inte om den tidigt införlivade filosofigrunden kan förklara att danska läkare publicerat många för kliniker läsvärda böcker i medicinsk etik, där de etiska problemen framstår som människoproblem och inte matematikproblem att lösa efter en eller annan etisk teori.

Den danske läkaren Søren Holm visade genom intervjuundersökningar i filosofie doktorsavhandlingen »Ethical problems in clinical practice – a study of the ethical reasoning of health care professionals», Köpenhamns Universitet 1996, att läkare och sjuksköterskor inte tänker enligt renodlade nytto-moralsteorier eller arbetar efter rena pliktetiska principer. »Beskyttande ansvarlighet» är den term Holm använder när han försöker beskriva vårdpersonalens sätt att arbeta. Eftersom hans bok är en avhandling (framlagd på Afdeling for Medicinsk Videnskabssteori inom Sundhedsvidenskabelige Fakultet) så kräver den stort intresse och helst viss kunskap om framför allt den skandinaviska filosofin för att läsas i sin helhet.

Att vara läkare är att vara humanist

Nu kommer en bok »Etik & klinik. Ethiske problemer i danske lægers hverdag» som på ett nyanserat sätt belyser etiska frågor som kliniskt verksamma läkare ställs inför i vardagen. Henri Goldstein, som redigerat boken är gynekolog med publikationer på områden både i och utanför medicinen. Han börjar förordet med »At være lege er at være humanist». Goldstein har bett läkare att beskriva etiska problem som han/hon menar är de väsentligaste inom

deras medicinska område. Det finns kapitel bland annat om etiska problem vid screening, fertilitetsbehandling och transplantationskirurgi.

Etiska problem i allmän praktik

Det kapitel jag, som arbetat inom specialiserade medicinområden i många år, fann tala direkt till mig var Niels Nørrelunds kapitel om etiska problem i allmän praktik. De problem han tar upp måste rimligen alla läkare oberoende av specialitet känna igen: jourpatienten som behöver en morfinspruta för sin migrän. Jourhandlingarna visar att det har hon faktiskt fått på jouter tidigare. Den skriftliga ordinationen på morfin från hennes egen läkare är borta säger patienten. Hon ber om en sista Ketoganspruta, och sedan skall hon ordna framtida behandlingsuppläggning med den egna läkaren. Skall läkaren göra patienten nöjd för stunden och driva henne längre in i narkomani?

Också sanningssägandets komplikationer belyses av Nørrelund med en sjukhistoria som visar hur komplicerat det är: det är ju inte bara den sjuka, det är ju också sonen och...

Lärorika patientberättelser

I kapitlet om etik och psykiatri visar Steen Borberg och Bent Rosenbaum genom korta sjukberättelser hur svårt, för att inte säga omöjligt, det ibland är att veta vad man skall göra som läkare: något allvarligt inträffar, och man går och grubblar på hur man i stället kunde ha gjort.

En del av de medverkande specialister har försökt göra ett slags sammanfattning av specialistens etiska problem. Bokens minst analyserande delar: de direkta patientberättelserna är för mig bokens mest läsvärda och lärorika partier.

Povl Riis, som skrivit ett antal engelska och danska böcker i medicinskt etiska ämnen är den som i mitt tycke skrivit det minst engagerande kapitlet. Riis ger rådet att läkaren efter att ha gått genom etiska begrepp och principer skall upprätta ett inre ruttdiagram för beslut. För att koppla tillbaks till Nørrelunds jourpatient: vad hjälper ruttdiagram?

Nyanserad bok utan pekpinnar

Alltmer har jag efter att ha byggt på ungdomens filosofistudier kommit att inse att det i den kliniska medicinen lik-

som i vårt liv för övrigt finns problemställningar som inte lämpar sig att diskutera enligt monistiska filosofiteorimallar. Den bok Goldstein har redigerat är en av de mest nyanserade och samtidigt pekpinnelösa (om man undantar Riis' påpekanden om hur signeringar skall gå till) böcker i ämnet jag läst. Jag tror den kan läsas med behållning både av medicinstudenten och av den sedan länge verksamma läkaren och att den också kan passa som grundtext till seminarier och annan utbildning. Boken visar att man kan belysa etiska problem utan att använda klassiska filosofiska teoritermer. •

Faktarik bok om fostret och det nyfödda barnet

Hugo Lagercrantz. **När livet börjar. Om fostret, förlossningen och den första tiden efter födelsen.** 143 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 1998. Pris ca 310 kr. ISBN 91-27-07015-8.

Recensenter: Ingemar Kjellmer, professor och överläkare, barnmedicinska kliniken, Sahlgrenska Universitetssjukhuset/Östra, Göteborg, samt Gunilla Kjellmer och Lars Göransson, blivande föräldrar, Göteborg.

Det är en svår uppgift att beskriva fosterutveckling, födelse, nyföddhetsperiod och tidig spädbarnstid med tyngdpunkt på det normala men med ambitionen att också beröra vanliga avvikelser och vända sig till »blivande och nyblivna föräldrar, studerande inom vården och alla andra intresserade, som vill veta lite mer om fostrets och det nyfödda barnets värld».

Att på 140 sidor hantera detta omfångsrika stoff, välja ut det relevanta, undvika det alltför speciella och ändå skapa en levande framställning, begriplig för läsare utan biologisk och medicinsk grundskolning, är en formidabel uppgift.

Hugo Lagercrantz har tidigare visat sig lämpad för liknande uppgifter. 1981 kom boken »Född för tidigt – född för

liten» och 1989 »Den ofödda människan. Om fostrets utveckling och omställningen vid födelsen». Båda böckerna hade nyblivna föräldrar som målgrupp, och båda fyllde sin uppgift väl.

Nu återkommer alltså Lagercrantz 1998 med en ny, föräldrainriktad bok. Det motiveras (förutom av att de tidigare troligen är svåråtkomliga) givetvis av att det har hänt mycket sedan slutet av 1980-talet, både vad gäller vår kunskap om perinatalmedicin och vår inställning i vårdfrågor.

Boken lyckas väl med att ge en kondenserad framställning av fosterutveckling och tiden omkring födelsen. Författarens särskilda intresse för hjärnan och dess utveckling slår igenom utan att balansen i framställningen rubbas för mycket. Dock kan man fråga sig om bilderna på sidorna 48 och 50 (som man känner igen från publikationer av Rakic och Purpura) tillför så mycket eftersom de kräver en ganska utförlig kommentar för att bli begripliga.

För en recensent är det framför allt två frågor som tränger sig på: Är det som sägs korrekt? Är det som sägs begripligt för den avsedda läsaren?

Några påpekanden efter detaljgranskning

Jo, visst är sakuppgifterna korrekta. Lagercrantz har både bred och djup kunskap att förmedla. Ibland leder dock ambitionen att försvenska vissa fackuttryck till besynnerligheter: »freeze reaction» översätts med frysreaktion, vilket väl för de flesta läsare tyder på en reaktion på kyla snarare än att bli orörlig. Antikroppar kallas omväxlande motkroppar och antikroppar, och meningit översätts med hjärninflammation.

Detaljgranskningen leder också till följande påpekanden: att syretrycket i fosterblodet skulle vara 5–6 kPa ter sig i högsta laget, att »moderkakan blir extra stor så att syrebristen i viss mån kompenseras» när mamman röker är väl snarare tvärtom, att cystisk fibros behandlas med genterapi är väl snarare en förhoppning för framtiden än beskrivning av dagens situation. Slutligen återser recensenten med viss glädje men större förvåning det gamla tungbandet, som »kan klippas bort på BB, då det anses kunna påverka talet». Det var länge sedan!

Blivande föräldrars syn på boken

Den viktiga frågan om framställningen är bra och begriplig för intresse-

rade läsare utan medicinsk grundskolning kan knappast avgöras av en åldrande neonatolog. Turligt nog finns i den omedelbara familjekretsen personer som lämpar sig extra väl för att bedöma dessa kvaliteter hos boken.

Som blivande förälder läser man gärna allt man kommer över om graviditet, fosterutveckling, förlossning och barn.

»När livet börjar» är tilltalande liten i formatet jämfört med andra ofta tegelstenstjocka böcker i samma genre. Man läser den på en kväll. Boken utgår från barnet, vilket gör den till ett bra komplement till andra böcker där mamman ofta sätts i centrum.

Boken verkar bestå av två huvuddelar. Den första omfattar kapitel 1–10, vilka beskriver barnets utveckling under fostertiden och förlossningen. Den andra delen, kapitel 11–20, omfattar barnet från födelsen till 4 månaders ålder.

Varierande kunskapsnivå

Den första delen ger ett ojämnt intryck. Det beror nog på att författaren har svårigheter att bestämma sig för vem boken riktar sig till. Ibland krävs stora förkunskaper för att förstå resonemangen (t ex stycket »Moderkakan och fostret som transplantat») men ibland överförklarar han ganska enkla begrepp (t ex »Hemoglobin är det ämne i blodkropparna som innehåller järn och gör att blodet är rött»).

Bilderna är intressanta, men många kräver en förklarande bildtext för att man skall förstå dem. Man skulle önska sig bildtexter till alla bilder som förklarar lika tydligt som bilden över hand- och fotutveckling.

Trots det lilla formatet ger boken en mycket detaljrik och intressant beskrivning av fostrets utveckling. Ibland påbörjar författaren resonemang som verkar intressanta, men som han inte slutför (t ex »Omvänt har det visat sig att isländska nyfödda barn är tyngst i världen. Detta anser man beror på att de isländska kvinnorna äter fiskleverolja»). Om detta beror på utrymmesbrist kunde han ha avstått från anekdoterna, som verkar vara med för att lätta upp texten. Innehållet är tillräckligt intressant utan dessa.

Andra delen jämnare

Den andra delen är mycket lättare att läsa, och nivån är jämn. Den behandlar konkret vad som händer efter förlossningen, t ex hur barnet undersöks, hur det ser ut och upplever världen.

Kapitlet om omhändertagandet av det nyfödda barnet ger en bra bild av barnets första dygn som är särskilt intressant för blivande föräldrar, då det kanske inte alltid finns tid över på sjukhuset att förklara varför barnet behandlas som det gör. Dessutom beskrivs eventuella komplikationer och sjukdomar på ett förtroendeingivande sätt, det verkar gå att rätta till det mesta.

Klart läsvärd!

Boken är klart läsvärd och vi rekommenderar den gärna till andra blivande föräldrar. •

Boknotiser

Tomas Kumlin. **Familjen och hjärtat. En litteraturöversikt.** Rapport 98:10. 221 sidor. Stockholm: Forskningsrådsnämnden, 1998. ISSN 0348-3991.

Danuta Wasserman. **Depression – en vanlig sjukdom. Symtom, orsaker och behandlingsmöjligheter.** 310 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 1998. Pris ca 310 kr. ISBN 91-27-06967-2.

Björn Wrangsjö, red. **Barn som märks. Utvecklingspsykologiska möjligheter och svårigheter.** 287 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 1998. Pris 355 kr. ISBN 91-27-07243-6.

Michael Foster Green. **Schizophrenia from a neurocognitive perspective.** 190 sidor. Boston–London–Toronto: Allyn and Bacon, 1998. ISBN 0-205-18477-4.

Elisabet Schell, Karin Lorenz. **Rygg och nacke. Att förebygga, lindra och bota besvär.** 152 sidor. Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1998. Pris ca 195 kr. ISBN 91-522-1800-7.

Stefan Borg, Katarina Johansson. **Fri från beroende av sömnmedel och lugnande tabletter.** 223 sidor. Västerås: ICA bokförlag, 1998: ISBN 91-534-1923-5.

Charles Vincent, Adrian Furnham: **Complementary medicine. A research perspective.** 305 sidor. Chichester–New York–Weinheim: John Wiley & Sons, 1997. ISBN 0-471-96645-2.